

Бекболатқызы Ж.
«Alikhan Bokeikhan University» ББМ
Қазақстан, Семей
e-mail: zhannur.bekbolatkyzy.86@mail.ru

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН КҮШТЕП ҰЖЫМДАСТЫРУ МЕН ОТЫРЫҚШЫЛАНДЫРУ БАРЫСЫНДАҒЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАР

Аннотация

Голощекиннің Қазақстанда ауыл шаруашылығын күштеп ұжымдастыру мен отырықшыландыру саясатындағы зорлық-зомбылықтар мен оның зардаптары жайлы қарастырылады. Қазақстанда жаппай ұжымдастыруды негізінен 1931 жылдың күзінде немесе 1932 жылдың көктемінде аяқтау міндетін қойды. Осылайша тағы да жергілікті ерекшеліктерді ескерместен, жоғарыдан қысым жасау басталды

Кілт сөздер. Ауыл шаруашылығы, ұжымдастыру, жаппай отырықшыландыру, көшпелі шаруашылық.

Бекболатқызы Ж.
«Alikhan Bokeikhan University» ББМ
Қазақстан, Семей
e-mail: zhannur.bekbolatkyzy.86@mail.ru

Насильственные действия в ходе принудительной коллективизации и оседания сельского хозяйства

Аннотация

Голощекина о насилии и его последствиях в политике насильственной коллективизации и оседания сельского хозяйства в Казахстане. В Казахстане поставлена задача завершить массовую коллективизацию в основном осенью 1931 года или весной 1932 года. Так снова началось давление сверху, без учета местных особенностей.

Ключевые слова: Сельское хозяйство, коллективизация, массовое расселение, кочевое хозяйство..

Bekbolatkyzy Zh.
Educational Institution «Alikhan Bokeikhan University»
Kazakhstan, Semey
e-mail: zhannur.bekbolatkyzy.86@mail.ru

Violent actions during forced collectivization and subsidence of agriculture

Annotation

Goloshchekina on violence and its consequences in the policy of forced collectivization and subsidence of agriculture in Kazakhstan. In Kazakhstan, the task was set to complete mass collectivization mainly in the autumn of 1931 or the spring of 1932. So the pressure from above began again, without taking into account local peculiarities.

Keywords: Agriculture, collectivization, mass settlement, nomadic economy.

1928 жылдың қаңтар және ақпан айларында И. Сталиннің Сібірге астық дайындауды жеделдету үшін сапарға шыққаны белгілі. Өзінің осы сапарларында ол сот және прокуратура органдарына РСФСР Қылмысты істер кодекісінің 107-бабын пайдаланып, астық жоспарын

орындамаған шаруаларды жаппай соттауды ұсынды. Ал, ет дайындау науқандарында ет тапсыруды орындай алмаған шаруалар "малды қаскүнемдікпен сойып алғаны және алан таражға салғаны үшін" РСФСР ҚК-нің 79-бабының 1-ші тармағымен сотталуға тиіс болды. Егін егу науқанын бүлдіргені үшін,

контрреволюциялық үгіт-насихат жүргізгені үшін адамдар Қылмыстық істер кодексінің 58-бабының 7,8,10-тармақтарымен, ал жауапты қызметкерлер қызмет бабын теріс пайдаланғаны үшін 111-тармағымен сотталды.[1,7]

Жаппай ұжымдастыру да жоғарыдан берілетін бұйрықтар мен нұсқаулар арқылы жүргізілді. Қазақстанда жаппай ұжымдастыруды негізінен 1931 жылдың күзінде немесе 1932 жылдың көктемінде аяқтау міндетін қойды. Осылайша тағы да жергілікті ерекшеліктерді ескерместен, жоғарыдан қысым жасау басталды. Шаш ал десе бас алуға дайын тұрған Голощекин ұжымдастыру ісін барынша тездетуге тырысты. Жаппай ұжымдастыру айлықтарын ұйымдастырды. 1932 ж. 1 қаңтарында отырықшы аудандардың көпшілігіндегі ұжымдастыру 60—80 пайызға дейін жеткізілді. Ал көшпелі қазақ ауылдарын ұжымдастыру қарқыны бұдан да тез жүргізілді. Ол көп жағдайда күштеу, қорқыту, жазықсыз жазалау әрекеттері арқылы іске асырылып отырды. Адамдарды қырудың өзі жоспарлы сипат алғаны, оларға тіпті мал есебінде қарағаны байқалып тұр. Бұл Голощекиндік озбырлық пен зорлықтың салдары еді. Ұжымдастыру қарсаңында Қазақстанда 1218 мың шаруа қожалықтары болған еді. Ұжымдастыру аяқталған соң 1933 ж. ортасында оның жартысы ғана, дәлірек айтқанда 628 мыңы ғана қалды, 500-дей шаруашылыққа кеміді. Оның бір бөлігі байлар мен кулактар шаруашылығы ретінде жойылса, көпшілігі күйзеліп, құрыды.[2,2]

Ауыл шаруашылығын жаппай ұжымдастыруға бағыттау, 1929 жылдың соңында қолданғанда, жаппай ұжымдастырудың біртіндеп күштеп ұжымдастыруға ұласып кететінің ол кезде ешқандай да саясаткерлер алдын ала болжай алған жоқ. Сондықтан да Тұрардың 1930 жылы қаңтардағы көзқарасын дұрыс түсінуге болады. Осы мәселеге байланысты Орталық Комитеттің берік бағыт ұстанғанын, қарсыласудың нәтиже бермейтінің ол жақсы білді. Сонымен қатар тұрар ұсынысында Қазақстан туралы бәр сөз де айтылған жоқ. "Мал шаруашылығы аудандары" ол көрсетіп

отырған аймақтарға Калмыкия, Ойратия, Якутия, Буратия, Киргизия тәрізді көптеген, әлі отырықшыланбаған РСФСР құрамындағы өлкелер жататынын да ұмытпаған жөн.

Қазақстанның басым көпшілігі бұл жылдары жартылай көшпелі және көшпелі аудандардан тұрды. Қазақ халқының ғасырлар бойы дамып келе жатқан дәстүрлі мал шаруашылығы негізінен осы және жартылай көшпелі аудандарға шоғырланғаны белгілі. Қазақ зиялылары және осы жылдары Қазақстанда болған, әртүрлі ғылыми экспедицияларды басқарған және республиканың мемлекеттік және шаруашылық органдарында еңбек еткен бірталай орыс ғылымдары, ауыл шаруашылығының білікті мамандары қазақ даласындағы көшпелі және жартылай көшпелі тұрмысты табиғи, дәстүрлі және эволюциялық дамудың нәтижесі деп біліп, оны күштеп, зорлап жойып жіберуге барынша қарсы болды. Көрнекті ғалым, профессор С.П.Швецов қазақтардың көшпелі тұрмысын мәдени артта қалу деп тануға барынша қарсы болып, "Қазақ малшы және көшпелі, өйткені оны қоршаған қазіргі жағдайда ол басқаша бола алмайды: осыны одан оны қоршаған орта талап етеді. Ол тұтастай соған тәуелді" деп атап көрсетті. Профессор С.П.Швецовтың ойынша "қазақ жаңа, сусыз жерлерді шаруашылықтық мақсаттар үшін игеруге мүдделі болғанға дейін, ол малшы және көшпелі болып қала беруі тиіс еді". Бірақ мұндай жаңа, сусыз жерлер игеру оның ойынша көшпелі тұрмысты жоймайды, қайта нығайта түседі". Яғни, профессор қазақтардың жаңа, сусыз жерлерді игеріп, отырықшы болуына тіптен де қарсы емес, керісінше, бұл бағыттағы әрекеттер оның пікірінше қазқатарды дәстүрлі шарушылығын бұрынғыдан да беттер өрістете түспек. Ол "көшпелі тұрмыс шаруашылықтың дамуының барлық сатыларында" яғни, отырықшыландыруға көшуде де өзі сақталынады дей келіп, "оның үстіне шарушылықты интенсивтендірудің барлық белгілерінің көшпелі тұрмыс шенберіне сыйып кете беретінін" ескертуді де ұмытқан жоқ.

Осындай апаттан аман қалу үшін профессор И.П.Швецов қазақ даласында да бүкіл органикалық дүниеде, дәлірек айтқанда, адамзат қоғамында байқалатын табиғат заңдылығын басшылыққа алуды, яғни, "жаңа дәстүрді халықтың тығыздығының елеусіз өсетіні тәрізді шаруашылыққа да елеусіз енгізуді" қсынды.

Профессор С.П.Швецовты сынаушылар оның "секірістерді" мойындамауын сан-саққа жүгірттіп, оның айтуынша Қазақстан алғаш дамудың капиталистік сатысынан өтуі керек, социалистік құрылыс онда мүлде "мүмкін емес" екен десті. Шың мәнінде профессордың қазақ шаруашылығының дамуындағы "секірістердің" зияндығы туралы шаруашылық-экономикалық сипатта ғылыми зерттеу қорытындыларына большевик ғалымдар және "теоретиктер" саяси мән беріп: ал ешқашан да нақты атап көрсетпеген қоғамдар социализм немесе коммунизм - туралы турпайы қорытындылар жасады. Швецов жіне оның избасарлары, - десті ғалымның избасарлары, - артта қалған аймақтардың кеңес өкіметі кезінде капитализмге соқпай, социализмге өтетін дамуы туралы әйгілі лениндік формуланы "қабылдамайды".

Қазақтардың көшпелі мал шарушылығын сақтау және одан әрі дамыту қажеттігін профессор Вернер де атап көрсетті. "Қазіргі қазақ қожалығының қоршаған ортаға бейімделгені сонша, оған толық жауап береді. Оның қазіргі жағдайда аса жемістілігі мойындалуы тиіс".[3,65]

Осы идеяны одан ары дамытқан профессор Челинцев 1927 жылы, яғни ірі байлар қожалықтарын кәмпескелеуден сәл бұрын "Қазақстанның Егіншілік комиссариатының жоспарының негізделген бағыты көшпелі шаруашылықтары территорияларын барынша сақтау және тіптен кеңейту мақсатын жүзеге асыру болып табылатынын" айтқаны белгілі.[4,5]

Қазақстанда еңбек еткен инженер-агроном Д.Букинич қазақ даласының табиғи-тарихи жағдайын ескере келіп, мұндай кең даланы тиімді пайдаланудың көшпелі әдісін жетілдіре түсуді ұсынды. Ол көшпелі мал

шаруашылығын өркендете түсу үшін "оны кәзіргіден де үлкен қозғалысқа келтірудің әдістерін ойластыып табуды" ұсынды. Профессор С.Швецов және т.б. қазақтардың дәстүрлі шаруашылығына шұғыл әлеуметтік-экономикалық өзгерістер жасауға қарсы болғандар сол жылдардағы Қазақстан басшылығы тарапынан басқа идеологияның және қозғалыстардың жақтаушылары ретінде жөнсіз айыпталды. Бұл істе басқа емес, Ф.Голощекиннің өзі ерекше үлгі көрсетті. Ол өзінің VI Бүкілқазақтық партия конференциясында сөйлеген сөзінде профессор Швецовты "оңшыл әсер" деп айыптаумен қанағаттанбай, оның бұрынғы "Алаш" қозғалысының басшысы Әлихан Бөкейхановтың басшылығымен жұмыс істейтінін өзінше "әшкереледі".[5,2]

Ф. Голощекиннің шашбауын көтеруші "ғалымдар" мен "теоретиктер" одан қалыспауға тырысты. Оларға Әлімхан Ермековтың: "Қазақтар жазда көшіп жүргендіктен ғана өмір сүруде" деген пікірі де отырықшыландыруға ашық қарсылық ретінде көрінді.

Голощекиннің төнірегіндегілер тарапынан арада көп жыл өткеніне қарамастан "Алаш" қозғалысы басшыларының сонау 1918 жылы айтқан: "Қазақтарға егіншілікпен айналысу тиімді емес, олар жылдам кедейленеді. Сондықтан біздер қазақтарға көшпенділікпен отырықшы өмірге көшуді ұсына алмаймыз. Бұл ессіздік болар еді" деген, немесе "Қазақтар отырықшылыққа көшкенде саудада татарлармен, егіншілікте орыстармен бәсекелес бола алмайды. Көшпелі мал шарушылығын өркендеткен тиімдірек", - дегендей пікірлер 1930 жылы басталған большевиктер партиясының жоспарлы жаппай отырықшыландыру саясатына қарсы қойылды. Ал, "Алаш" қозғалысының басшылары "құнды жайылымдардан қол үзгілері келмейтін" көшпелі байлардың мүдделерін ғана қорғаушылар, яғни көшпенділіктің "идеологтары" ретінде айыпталды.

Бір қызығы, Голощекиннің Қазақстандағы жаппай отырықшыландыру бағытын қызу қолдаған "теоретиктерге"

кезінде өз қандастарын отырықшылық нормамен жер алып, егіншілікпен айналысуға, сөйтіп, европалықтар тәрізді поселкалар салуға шақырған қазақ зиялыларының көзқарастары да ұнамады. Қазақ төңкерісінен әлде қашан бұрын "Айқап" журналы төңірегіне топтасқан қазақ қайраткерлерінің осы бағытты қолдап Мұхамеджан Сералин, Бақытжан Қаратаев, тәрізді кісілердің бұл істе тіптен басқаруларға үлгі көрсетіп, егіншілікпен айналысатын елді мекендер ұйымдастырғаны белгілі.

Голощекиншілер бұларды былай кінәлады: "Мұндай көзқарас жаңа байдың - шаруашылық жүргізудің тұрпайы әдісі және көпшілік енді қанағаттандырмайтын орыс кулагы тәрізді жер иеленушінің мүддесін бейнеледі..." Яғни, бұл жерде отырықшылықты ашық жақтайтын қазақ зиялылары қанаушылар қоғамын жақтаушылар ретінде айыпталып отырғаны өзінен-өзі түсінікті. Мұндай отырықшылануды жақтайтындардың - деп жазды одан әрі голощекиндік отырықшыландыру идеологы И.А.Зверяков, - ертеректе отырықшыланған және егін шаруашылығымен капиталистік негізде айналысқан байлар Сейдалиндер, Сералиндер, Қаратаевтар болулары тегін емес.

Сонымен, кезінде "Алаш" қозғалысына қатысқан немесе оған іш тартқан қазақ зиялылары жаңа жағдайда, Голощекиндік басшылық тарапынан екі топқа бөлініп кінәланды: "Алғашқы топ - қазақтардың дәстүрлі даму жолын қысқа мерзімде күштеп, жоспарлы түрде күйретуге, қазақты

зорлап отырықшыландыруға қарсылар "көшпелі байлар" немесе "көшпелі идеологтар деп біржақты қараланса, ал екінші топ - қазақты отырықшыландыру нормасын алып, егіншілікке көшуге шақырғандар "жер иеленушілер" немесе "жаңа капиталист байлар" деген жағымсыз атқа ие болды.

Көшпелі шаруашылыққа қазақтың көшуі, яғни, егіншілікпен айналысуы асықпауды қажет ететін, ұзаққа созылған процес екенін Қазақстанда еңбек еткен агроном М.Сириус өз еңбектерінде дәлелдеп жазды. Ол өзінің "Қазақстанның ауыл шаруашылығын дамытудың болашағы" деген жұмысында көп ғасырлық түрі нәтижесінже қалыптасқан қазақ халқының егіншілік кәсібімен айналысуға бейімделмегенін, сондай-ақ, жаңа жерлерді игерудің қиыншылығын ескеріп, халықтың малшылар категориясынан "дихандарға" айналу процесі өте баяу жүретін деп санауға болады. ҚАССР -індегі жер алқабының аса шектеулілігі малшы халықтың көп бөлігі өзінің шаруашылығының өндірістік мерзімін ұзақ мерзімге сақтайды, оның өндірістік құрылымына ішінара өзгерістер енгізуге барады деуге болар".

М.Сириус малшылар қауымының егіншілерге біртіндеп айналу процесі жуықтағы он бес жылдық мерзім ішінде алғашқылардың ең көп дегенде 5-5,5 пайызын ғана қамтиды деп ойлады. Осы мерзімдегі ауыл шаруашылығындағы халық табиғи өсу сақталған жағдайда аталған категорияларда төмендегідей өзгерістерге ұшырауы тиіс деп жобалады М.Сириус:

Егіншілер	%	Малшылар	%
1926 жылы	48%	-----	52%
1931 жылы	50%	--	50%
1936 жылы	51%	-----	49%
1941 жылы	53%	--	47%

Кестеден көріп отырмыз, болашақта малшылар саны біртіндеп азаю бағыты азаю бағыты орын алуы тиіс болды. Бірақ бұл процесс өте баяу, тіптен елеусіз, яғни, ауыл

шаруашылығындағы халыққа ешқандай ауыртпалық әкелмейтіндей табиғи эволюциялық түрде жүзеге асады деп болжанды.

Егіншілікке асықпай көшуді М.Сириус Қазақстанның табиғи ерекшелігімен түсіндірді. Оның ойынша «жылына 250-мм - ден төмен атмосфералық ылғал түсетін ауданда табиғатты пайдаланудың неғұрлым тиімді түрі шаруашылықтың көшпелі түрі болыптабылатын еді.

Бірақ, бұдан агроном Сириус егіншілікке қарсы болды деген біржақты қорытынды тумауы тиіс. Ол отырықшыландыруға да, колхоз, совхоз құрылысына да ешқашан да қарсы болған

емес. Қайта ол «жаңадан ұйымдастырылатын колхоздар есебінен» егіншілік алқаптарының өсе түсетінін, өйткені «коллективтендірудегі еңбек өнімділігінің жекеменшік шаруашылықтардың еңбек өнімділігінен әлдеқайда жоғары болатынын» ерекше атап көрсетті.

Оның есептеулері бойынша, Қазақстандағы шаруашылықтарды ұйымдастыру түрлеріндегі егіншілік алқаптарының өсуі төмендегідей болуы тиіс еді: (десятина өлшемімен)

Жылдар	жекеше	колхоздар	Совхоздар	Барлығы
1931	3887542	191310	100000	4178852
1936	4484242	372020	130000	4986262
1941	5592918	789408	170000	6542326
	1695376	598098	70000	2363474

М. Сириустың болжам есептеулерінен көріп отырмыз: колхоздарда да, совхоздарда да егіншілік алқаптарының өсуі біртіндеп, асығыссыз жүзеге асырылды. Егіншілікке яғни отырықшылыққа көшу негізінен жеке шаруалар қожалықтарында да ерікті де эволюциялы тұрғыда іске аспақшы. Сондықтан кестеде көріп отырғанымыздай, егін алқаптарындағы негізгі қожайын ұзақ уақыт бойына колхоздар мен совхоздар емес, жеке шаруалар қожалықтары болып қала беруі тиіс еді.

Ал енді қазақ шаруаларының дәстүрлі мал шаруашылығын дамытуға жағдайдың қолайлылығы туралы мәселеге келсек, ғалымдар мен мамандар сол жылдары қазақ даласының 62 миллион бас малды асырай алатынын есептеп шығарған еді. Қазақстанның табиғи жайылымындағы малға жұғымды заттар сол жылдардағы сұраныстан әлдеқайда асып кетті. Мысалы, В.В. Благовешенскийдің есептеулері бойынша қазақ АССР-нің жайылымдарындағы малға жұғымды азықтық қорлар шамамен 205 млрд. Пұт крахмалды эквиваленттілікті бере алатын еді. Ал, 62 млн. Бас малды асырау үшін мұндай көрсеткіш 1,5 миллиард болса да жетер еді. Осыған байланысты қазақ даласындағы әл-ауқаты төмен мал бағушы қожалықтарды малмен қамтамасыз етудің қажеттігі келіп шықты. Яғни, сол жылдардағы Қазақстандағы мал

шаруашылығының жағдайын терең білетін мамандар әрбір жекеше қожалығындағы мал басының санын көбейтуге шақырды. Жеке қожалықтарда мал басының көбейе түсуі мемлекет үшін ғана емес, сол жекеше қожалығының өзінің де толыққанды өмір сүруі, шаруашылықтың нығайуы үшін де қажет еді. Өйткені, М.Сириустың есептеулері бойынша, қазақстандағы мал бағумен айналысатын әрбір қожалық жастары және түрлері әртүрлі 170 бас мал ұстаулары тиіс еді. Ал мұны ірі қараға шақсақ, 55 бас мал болып шығады. Бірақ, көптеген қазақ қожалықтарында ол жылдары мұндай мал болған жоқ. Қазақстанның Қаражат Халық комиссариатының 1925 жылғы мәліметі бойынша, ірі араға шаққанда 5 басқа дейін ғана мал бар мал бағушы қожалықтардың үлесі Орал губерниясында – 75,6%, Ақтөбеде -73.2%, Сырдарияда – 63.6%, Жетісуда - 59.2%, Ақмолада -57.4%, Семейде - 56.9 болды. Яғни, малшы қазақ қожалықтарында мал басын арттыру сол жылдардағы халық шаруашылығын дамытудың басты міндеттерінің бірі болуы тиіс еді.[6,2]

Айта кеткен жөн, мамандар мал басын арттырудың нақты жолдарын да ұсынды. Олардың ішіндегі «міндетті шарттар» мыналар еді:

1. Шөп шабуды енгізу, табиғи жем шөп қорларын сақтауды ұйымдастыру, «жұт» жылдары қуатты жем-шөппен және с.с.

қамтамасыз ету арқылы малшы шаруашылықтарының қалыпты жағдайына қол жеткізу;

2. Территорияларды дайындау (жерге тиімді орналастыру, дәлірек айтқанда суландыру);

3. Шаруашылықтарды коллективтендіру және оның жекелеген бөліктерін кооперативтендіру;

4. Өткізуді ұйымдастыру (өнім сапаларын рыноктың талаптарына бейімдеу, индустрияландыру, темір жол жүйелерін жетілдіру, кооперативтендіру және т.б.);

5. Әл-қуаты төмен малшылар қауымын мал басын көбейту мақсатымен қаржыландыру».

Көріп отырмыз, мал шаруашылығын дамытуға байланысты негізгі ұсыныстар отырықшыландыруға қарсы бағытталмаған. Тіптен, ондағы кейбір мәселелердің, мысалы, коллективтендірудің, суландырудың және т.б. біртіндеп отырықшыландыруды жүзеге асыратыны айтпаса да түсінікті емес пе? Сонымен қатар, бұл мәселеде мынаны да байқамауға болмас, мамандар жаппай коллективтендіруге немесе шұғыл қысқа мерзімде индустрияландыруға да шақырмайды, керісінше рыноктың талаптарын ескеруге және мал шаруашылықтарымен айналысатын шаруалар қожалықтарын малмен көптеп қамтамасыз етуге үндейді. Бірақ, мұндай әл-қуаты төмен малшылар қожалықтарын малмен қамтамасыз ету байлар қожалықтарын күштеп кәмпескелеу есебінен емес, қарыз беріп қаржыландыру, мал басын аман сақтау есебінен біртіндеп жүзеге асырылуы тиіс еді.

Архив деректерін зерттеген тарихшы ретінде біздің көзіміз мынаған жетті: жоғарыда аталған бір топ қазақ қайраткерлері Қазақстандағы голощекиндік зорлық-зомбылық саясатын қарсыластары ғана емес, оның айыпталушылары да. Сондықтан да бұл келісімдердің дербес көзқарастарын кезінде Ф.Голощекин оппортунистік деп сипаттап, оларға «Сәдуақасовшылдық», «Қожановшылдық» және «Рысқұловшылдық» деген негігі айыптар тақты. Жоғарыда аталған жауапты

қызметкерлердің кейбірі Голощекиннің деспоттық жеке билігіне қарсы тұрғандықтан орталықтың қысымымен Қазақстаннан кетуге мәжбүр болса, басқалары қызмет бабында әдейі ауыстырылып, партиялық және мемлекеттік деңгейдегі басты, жетекшілік қызметтерден аластатылды. Бірақ, бір есте сақтайтынымыз: бұл кісілер коммунистік идеяға сенді және адал болып қалды, соған қарамастан қазақ шаруаларының дәстүрлі мал шаруашылығын сақтауға және эволюциялық жолмен дамытуға мүдделі болды.

Айта кетер бір жайт, қазақ қайраткерлерінің осы шоғырындағы кейбір кісілер үлкен мемлекеттік қызметте отырғандықтан, қазақ даласында қалыптасқан ауыр да қауіпті ахуалды елден бұрын аңғарып, одан жақсы хабардар болғанымен, дер кезінде қажетті батыл шаралар қолдануға басқаны былай қойғанда Ф.Голощекиннің өзін шақыруға бара алмады. Сондықтан да Сталинге, Голощекинге, Мирзоянға «беседің хаты» да, О.Исаевтың хаты да, «алатаудың хаты» да, 1932-33 жылдары ашаршылық өз дегенін істеп тынғанда бары жазылды. Оның үстіне бұл хаттарды Мәскеуде отырған Тұрардың ұйымдастырғаны, сондықтан да Тұрардың бірінші және екінші хаттарымен үндес, мазмұндас және мерзімдес болғаны күдік туғызбайды. «Беседің» (Ғ. Мүсірепов, М. Ғатаулин, М. Даулетқалиев, Е. Алтынбеков, Қ. Қуанышев) хатына қол қойған кісілердің «алтаудың» хатында (Ғ. Исақов, І. Қабылов, Ж. Арыстанов, В. Айбасов, Ғ.Исақов, І. Қабылов, Ж. Арыстанов, В.Айбасов, Ғ.Тоғжанов, О.Жандосов (Ораздың ағасы) қайталанбауы да бұл хаттарды ұйымдастырушы Тұрар болғанын дәлелдей түседі.

Елдің бәрі (үкімет құрамы) дабыл қағатын мерзім туғанын түсінген тәрізді болды. Оның үстіне, дәл осы кезеңде халықтың жаны қиналып, күйзеле бастағанының айқын көрінісі – Ырғыз, Қарақұм, Созақ, Сарқанд және т.б. жерлерде жаппай халық наразылықтары басталды. Мұның бәрі Қазақстанда аштықтың басталғанының нақты дәлелі екенін

И.Сталинге ашық мәлімдеудің орнына Қазақстанның жоғарыда аталған партия, мемлекет қайраткерлері бұл туралы тіптен Мәскеудегі ұлтжанды қазақ интелегенциясын да (Т. Рысқұловты, Н.Нұрмақовты, С.Сәдуақасовты және т.б.) дер кезінде аштық жайлы шынайы мәліметтермен қамтамасыз етпей, 1932 жылдың сонына дейін Мәскеудегі орталықты Қазақстандағы адам басының емес, тек мал басының қысқаруы туралы

деректермен «бомбалаумен» болды. Т.Рысқұловтың осының сәл алдындағы И.Сталинге хатының да тек Қазақстандағы мал шаруашылығындағы күйзеліс туралы болуы кездейсоқ емес. Архивтегі құжаттар бұл кезде Мәскеудегі Тұрарда қырылып жатқан қазақтар сандары туралы қазақстандық қайраткерлерден түскен мәліметтер болмағанын дәлелдейді.

Пайдаланған әдебиеттер

1. Қуандық Е. Қазақстандағы «Кіші Қазақстан» бағыты: бастауы, барысы және салдары. Алматы. 1995. -/7-68 беттер.
2. Омарбеков Т. 1920-1930 жылдардағы Қазақстан қасіреті. Алматы, 2006
3. Мұқатова О. Қазақстандағы аграрлық саясаттың тарихнамасы. Алматы, 2007.65б
4. Қариева Т, Ашаршылық зардаптары. Қазақ тарихы 2001.№6. 35б. Шәкерім атындағы Семей мемлекеттік Университетінің магистранты
5. Алдажұманов Қ.С. 30-жылдардағы ашаршылық пен саяси қуғын-сүргін тарихынан. Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының бас ғылыми қызметкерлер. Отан тарихы 2013.№4.177б.
6. Сириус М.Г. Перспективы развития сельского хозяйства Казахстана.Кзыл-Орда, 1926; Казахское хозяйство в его естественно-исторических и бытовых условиях под ред. С.П.Швецова. М., 1926 және т.б.

References

1. Қуандық Е. Қазақстандағы «Kishi Қазақстан» бағыты: бастауы, барысы және салдары. Алматы. 1995. -/7-68 better.
2. Omarbekov T. 1920-1930 zhyldardaғы Қазақстан қасireti. Almaty, 20b
3. Мұқатова О. Қазақстандағы аграрлық саясаттың тарихнамасы. Almaty, 2007.65b
4. Қариева Т, Asharshylyk zardaptary. Қазақ тарихы 2001.№6. 35b. Shәkerim atyndary Semej memlekettik Universitetiniң magistranty
5. Aldazhұmanov Қ.S. 30-zhyldardaғы asharshylyқ pen saјasi қуғын-сүргін тарихынан. Sh.Sh.Uәlihanov atyndary Tarih zhәne jetnologija institutynuң bas ғыlymi қызметкерler. Otan tarihy 2013.№4.177b.
6. Sirius M.G. Perspektivy razvitija selskogo hozјajstva Kazahstana.Kzyl-Orda, 1926; Kazahskoe hozјajstvo v ego estestvenno-istoricheskikh i bytovykh uslovijah pod red. S.P.Shvecova. M., 1926 zhәne t.b.

Сведения об авторе

Bekbolatkyzy Zhannur

Position: master of history, doctoral student in history and geography , Alikhan Bokeikhan University

Mailing address: 44 schmidta STR., Semey, Republic of Kazakhstan

Mobile. Tel 87752758612

Бекболатқызы Жаннұр

Лауазымы: тарих магистрі, тарих және география кафедрасының докторанты, Alikhan Bokeikhan University

Пошталық мекен-жайы: Қазақстан Республикасы, Семей қаласы, шмидта 44 к-сі

Ұялы. тел 87752758612

E-mail: zhannur.bekbolatkyzy.86@mail.ru

Бекболатқызы Жаннұр

Должность: магистр истории, докторант кафедры истории и географии, Alikhan Bokeikhan University

Почтовый адрес: Республика Казахстан, г. Семей, ул. шмидта 44

Мобильный. тел 87752758612

E-mail: zhannur.bekbolatkyzy.86@mail.ru